

วัฒนธรรมปีใหม่เมืองชาวล้านนา

วัฒนธรรมประเพณีไทย ในวันขึ้นปีใหม่ของชาวล้านนาจะจัดขึ้นตรงกับเดือนเมษายน (เดือน ๗ เหนือ) ซึ่งจะตรงกับวันสงกรานต์ของชาวไทยภาคกลาง ประเพณีปีใหม่เมืองเป็นการเปลี่ยนศักราชใหม่ การเอาเดือนเมษายนเป็นเดือนแรกของปีนั้นอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อเรื่องการเปลี่ยนศักราชใหม่ และเป็นโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวได้มาอยู่รวมกันเพื่อทำบุญตักบาตร สรงน้ำพระ ดำหัว เล่นน้ำ และขอพรจากผู้ใหญ่ ในประเพณีปีใหม่ของล้านนามีความแตกต่างจากชาวไทยภาคกลาง เพราะประเพณีล้านนามีกิจกรรมในวันปีใหม่ที่หลากหลายประกอบไปด้วย วันสงกรานต์สอง, วันเนา หรือ วันเนา, วันพญาวัน, วันปากปี และวันปากเดือน ปากวัน ปากยาม ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

ปัจจุบันนี้ วันสงกรานต์สอง ตรงกับวันที่ ๑๓ เมษายนของทุกปี ลักษณะมีความคล้ายกับวันสงกรานต์เป็นวันแรกของกิจกรรมปีใหม่ ความหมายและที่มาคำว่า “สงกรานต์” รากเหง้ามาจากภาษาสันสกฤตเขียนอักษร ดังนี้ “สังกรนต์ กิจกรรมในวันนี้ ชาวล้านนาจะทำความสะอาดบ้านเรือน ทั้งบนเรือนและใต้ถุนบ้าน การทำความสะอาดศาลเจ้าที่ ศาลพระภูมิ หรือ หอปู่ย่าตายาย บางท้องถิ่นจะทำคานหามใส่ดอกไม้ ธูปเทียน ต้นดอก ต้นเทียน เรียกกันว่า “ต้นสังกรานต์” แล้วพากันแห่ขบวนเอาคานหามไปลอยน้ำเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์

วันเนา ตรงกับวันที่ ๑๔ เมษายน เป็นวันที่สองของปีใหม่ของล้านนา ตามประเพณีแล้ววันนี้เป็น “วันดา” คือ วันที่ต้องเตรียมสิ่งของต่างๆ เพื่อใช้ทำบุญในวันรุ่งขึ้น และตลอดทั้งวัน ขณะเดียวกันสิ่งของจำเป็นสำหรับงานประเพณีรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ ก็ขายดีทั้งข้าวแต่น ข้าวแคบ บุหรี่ขี้เอย ข้าวตอกดอกไม้ และน้ำมันส้มป่อย ชาวบ้านจะพยายามทำอย่างประณีตสะอาดเพราะเป็นของที่จะไปถวายพระและเลี้ยงญาติพี่น้อง คนล้านนามีความเชื่อเรื่องวันเนาว่า ถ้าหากผู้ประสงค์จะปลูกเรือนไม้ ให้รีบตัดไม้ภายในวันนี้ เพราะเชื่อว่าไม้จะไม่นาและไม่มีมอดหรือปลวกมากินไม้ดังกล่าว **ความเชื่อบางประการเกี่ยวกับวันเนา** คือ ห้ามดำ ห้ามพูดคำหยาบ จะเกิดอุบัติเหตุเจ็บตัว ผู้ที่ถูกดำก็จะอัปมงคลตลอดปีเช่นกัน

วันพญาวัน ซึ่งตรงกับวันที่ ๑๕ เมษายน ถือเป็นวันเถลิงศก เปลี่ยนศักราชเริ่มต้นปีใหม่ วันนี้มีการทำบุญทางศาสนาแต่เช้าตรู่ และอุทิศกุศลไปถึงญาติผู้ล่วงลับ หรือเรียกว่า “ทานขันข้าว” (อ่านเสียงล้านนา “ทานขันเข้า”) นับเป็นวันสำคัญยิ่งเป็นวันถวายพระ, ไหว้พระ, ไหว้พ่อแม่ และครูบาอาจารย์ นำตุ่งปลงบนกองเจดีย์ทราย และคนเฒ่าคนแก่ก็อยู่ร่วมพิธีเวียนทานเจดีย์ทราย ถวายข้อตุงปีใหม่ และฟังเทศนาธรรมอันมีรสดีปีใหม่ รวมทั้งการสักระยันต์ “อยู่ยงคงกระพัน” ก็นิยมทำกันในวันนี้

วันปากปี ตรงกับวันที่ ๑๖ เมษายน เป็นวันที่สี่ของปีใหม่ล้านนา เป็นวันสำคัญอีกวันหนึ่งในเทศกาลปีใหม่เมือง ถือเป็นวันแรกของปี วันนี้คนล้านนามาจะมารวมตัวกันเพื่อทำบุญเสาะหาบ้านหรือส่งเคราะห์บ้าน บางแห่งอาจจะตักด้วยพิธีสืบชะตาหมู่บ้าน และพากันไปขอขมา ดำหัว พระเถระผู้ใหญ่ตามวัดต่างๆ ดำหัวผู้อาวุโส ผู้นำชุมชน ในตอนค่ำของวันนี้จะมีการบูชาเทียน สืบชะตาลดเคราะห์ รับโชค เพื่อให้เกิดความเป็นมงคลแก่ครอบครัวความเชื่อบางประการเกี่ยวกับวันปากปี ชาวล้านนาจะกิน “แกงขนุน” หรือภาษาชาวบ้านเรียกว่า “แกงปากขนุน” กันทุกคนรอบครัว เพราะเชื่อว่าจะหนุนชีวิตให้เจริญก้าวหน้า ทั้งนี้เหตุผลของการทานแกงขนุนดังกล่าว อาจจะมาจากชื่อขนุน ที่มีความหมายถึงการเกี่ยวหนุน คำจุน ครอบครัวยังเจริญรุ่งเรืองตลอดปีของคนล้านนา

วันปากเดือน ปากวัน ปากยาม เพื่อให้เวลาเดินทางไปสรงน้ำพระธาตุเจดีย์ หรือเดินทางไปดำหัวญาติผู้ใหญ่ที่อยู่ห่างไกล และใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัวในช่วงปีใหม่ เป็นช่วงที่หยุดจากภาระหน้าที่การทำงาน สร้างความสมัครสมานสามัคคี เกิดความสุขอบอุ่นในครอบครัว และสังคม เป็นการเตือนตนสำรวจตัวเอง ให้ละทิ้งสิ่งไม่ดีไม่งาม ชำระล้างจิตใจให้ผ่องใส เพื่อเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่พร้อมด้วยความดีงาม ความเป็นมงคล โดยผ่านกิจกรรมพิธีกรรมต่างๆ ที่ไม่ใช่เพียงแค่ความสนุกสนานจากการสาดน้ำ หรือการดื่มของมึนเมาจนเกิดการทะเลาะวิวาท ดังที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

ความสำคัญปีใหม่เมืองของล้านนา เป็นวันเริ่มต้นให้เกิดความสุข ความเจริญงอกงาม เป็นมงคลแก่ชีวิต จัดตรงกับเดือนเมษายนซึ่งจะตรงกับวันสงกรานต์ของชาวไทยภาคกลาง ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ของล้านนามีกิจกรรมที่หลากหลาย และมีช่วงเทศกาลปีใหม่เมืองวันที่มากกว่าของชาวไทยภาคกลาง (๑๓ - ๑๖ เมษายน) ทั้งยังมีขนบธรรมเนียม และการปฏิบัติอันเป็นเอกลักษณ์ของล้านนาเอง ซึ่งมีจุดเด่นที่น่าสนใจแตกต่างจากภาคอื่นๆ

กิจกรรมวันสงกรานต์

การทำบุญตักบาตร ถือว่าเป็นการสร้างบุญสร้างกุศลให้ตัวเอง และ อุทิศส่วนกุศลนั้นแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว การทำบุญแบบนี้มักจะเตรียมไว้ล่วงหน้า นำอาหารไปตักบาตรถวายพระภิกษุที่วัด ซึ่งจัดเป็นที่รวมสำหรับทำบุญ ในวันนี้หลังจากที่ได้ทำบุญเสร็จแล้ว ก็จะมีการก่อเจดีย์ทรายอันเป็นประเพณีด้วย

การรดน้ำ เป็นการอวยพรปีใหม่ให้กันและกัน น้ำที่รดมักใช้น้ำอบหอมเจือด้วยน้ำธรรมา ขมิ้นส้มป่อย และกลีบดอกมะลิ

การสรงน้ำพระ จะรดน้ำพระพุทธรูปที่บ้านและที่วัด และบางที่จัด สรงน้ำพระสงฆ์ ด้วย

การรดน้ำผู้ใหญ่คือ การไปอวยพรให้ผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ ครูบาอาจารย์ ท่านผู้ใหญ่มักจะนั่งลงแล้วผู้ที่รดก็จะเอาน้ำหอมเจือกับน้ำรดที่มือท่าน ท่านจะให้ศีลให้พรผู้ที่ไปรด ถ้าเป็นพระก็จะนำผ้าสบงไปถวายให้ท่าน ผลัดเปลี่ยนด้วย หากเป็นฆราวาสก็จะหาผ้าถุง ผ้าขาวม้าไปให้

การนำทรายเข้าวัด ทางภาคเหนือนิยมขนทรายเข้าวัดเพื่อเป็นนิมิตโชคลาภ ให้มีความสุขความเจริญ เงินทองไหลมาเทมาดุจทรายที่ขนเข้าวัด

การปล่อยนกปล่อยปลา ถือเป็นการล้างบาปที่ทำไว้ เป็นการสะเดาะเคราะห์ร้ายให้มีแต่ความสุขความสบายในวันขึ้นปีใหม่

